

Jacquinov ranjak (*Anthyllis jacquinii*) zagotovo raste tudi v Julijskih Alpah

Amadej Trnkoczy

Pravi ranjak (*Anthyllis vulneraria*) je pogosta in mnogim dobro znana cvetlica pozno pomladanskih in poletnih travnikov. Če nas lepota, barvitost in raznolikost oblik vsega, kar raste, le malo očara, je njegova, razmeroma velika, živo obarvana in »baročno« oblikovana glavičasta socvetja težko spregledati. Čeprav je zelo spremenljiv, ga ni težko prepoznati po značilnem habitusu, najpogostejše rumenih cvetovih in lihopernatih listih. A pravi ranjak ni edini predstavnik tega rodu pri nas, drugi je rožnato rdečkasto cvetoči Jacquinov ranjak, katerega pojavljanje v Julijskih Alpah je bilo do zdaj negotovo oziroma zagonetno.

Za Evropo navajajo devetnajst vrst iz rodu ranjak (*Anthyllis*), vendar sta v Sloveniji, pa tudi v sosednji Avstriji in v večjem delu Alp, prisotni le dve: pravi ranjak (*Anthyllis vulneraria*) s številnimi podvrstami in različicami, na katere botaniki še nimajo enotnega pogleda, in Jacquinov ranjak (*Anthyllis jacquinii*). Taksonomsko ta ni splošno priznan na ravni vrste. Mnogi mu priznavajo le raven podvrste gorskega ranjaka (*Anthyllis*

Glavičasto socvetje Jacquinovega ranjaka na treh razvojnih stopnjah: cvetovi v popku (levo), v polnem cvetu (sredina) in v plodu (desno).
Foto: Amadej Trnkoczy.

montana). Ta raste v dveh zemljepisno ločenih območjih, ki sta med seboj oddaljeni več kot tristo kilometrov. *Anthyllis montana* s. str. = *Anthyllis montana* subsp. *montana* je razširjen v jugozahodnem delu Alp, *Anthyllis jacquinii* = *Anthyllis montana* subsp. *jacquinii* pa v Jugovzhodnih Alpah, Dinaridih in drugje po Balkanu. Izjema so le Pireneji, kjer rasteta obe (pod)vrsti (Aeschmann s sod., 2004).

Jacquinov ranjak je, vsaj v primerjavi s pravim, pri nas redek. Je toploljubna vrsta. V Sloveniji zanesljivo raste le v submediteranskem in dinarskem fitogeografskem območju. Pojavljanje v predalpskem območju je nezanesljivo, v panonskem pa je znan le z Donačke gore (Martinčič in sod., 2007). Starejše pregledne objave o flori Slovenije (tudi prve tri izdaje *Male flore Slovenije*) Jacquinov ranjak ne omenjajo v slovenskih Alpah. Tudi Tone Wraber te vrste ni vključil v seznam njihove flore,

ko je sodeloval pri nastajanju temeljnega dela *Flora Alpina* (Aeschmann, ibid.). Dva novejša pregleda (Jogan s sod.: *Gradivo za Atlas flore Slovenije* in četrta izdaja *Male flore Slovenije* (2007) pa ga vključujeta v njihovo floro, prvi s podatkom v kvadrantu 9549/3, drugi s pripisom alpsko fitogeografsko območje (AL, Soška dolina).

Vir za podatek v *Gradivu* mi je pomagala razvozlati Tinka Bačič. Temelji na Paulinovi

Skokarjeva grapa
z rastišči Jacquinovega
ranjaka. V ozadju dolina
Spodnje Trente.

Foto: Amadej Trnkoczy.

objavi iz leta 1902, v njej pa navaja objavo botanika Vossa v letnem poročilu ljubljanske višje srednje šole iz leta 1881: dolina Vrat v Julijskih Alpah. Paulin sam ga tam ni nikoli našel, enako tudi ne botaniki za njim. Tudi v ljubljanskem univerzitetnem herbariju ni primerkov iz gorenjskih Alp (Tinka Bačič, in litt.). Ne glede na to, da Vossov 140 let stari podatek nima novejše potrditve, ga kot historični vir še lahko upoštevamo. Vsaj dve okoliščini mu govorita v prid: morebitna pomota pri določanju se zdi zelo malo verjetna, saj ni ničesar podobnega, s čimer bi strokovnjak lahko zamenjal Jacquinov ranjak, in v dolini Vrat dejansko poznamo rastišča, ki so precej toploljubna, na primer prisojna pobočja pod Stenarjem in njegovim prigorjem (Igor Dakskobler, in litt.).

Morda je podatek v zadnji izdaji *Male flore* za Soško dolino povezan s točko v karti območja zemljepisne razširjenosti v *Gradivu*, s tem da je prišlo do pomote in so avtorji ta kvadrant pripisali Soški dolini in ne do-

lini Vrat. Starejša pregledna dela za floro posoškega dela Julijskih Alp (Lona, 1952, Mezzena, 1986) ga ne omenjajo. Vira za ta podatek nam do zdaj ni uspelo ugotoviti.

Verjetnost opažanja Jacquinovega ranjaka v Soški dolini lahko deloma osvetlimo tudi s prikazom ugotovljenih nahajališč pri naših zahodnih sosedih v obmejnem območju. Poldini (2002) navaja slovenskemu alpskemu prostoru najbližje nahajališče v Julijskih Predalpah v kvadrantu 9746. Ta kvadrant obsega tudi del skrajne zahodne Slovenije v Breginjskem kotu. Vendar Čušin (2006) za slovensko stran tega kvadranta te vrste ne navaja. Na italijanski strani severno (in južno) od Breginjskega kota v bližini meje te vrste do sedaj niso opazili.

A negotovost nahajanja Jacquinovega ranja-

Majski videz Jacquinovega ranjaka v cvetu.

Foto: Amadej Trnkoczy.

ka v slovenskem alpskem fitogeografskem prostoru je presežena. V začetku maja letos sem nanj naključno naletel ob pregledovanju rastlinstva v Skokarjevi grapi v Spodnji Trenti. Grapa na desnem bregu Soče, v kateri raste, je zarezana v strma, prisojna in zato topla pobočja gorskega grebena, ki poteka od vrha Bavškega Grintavca preko Velikih vrat, Zapotoškega vrha in Malih vrat do Srebrnjaka. V Sočo se izteka v Matevževi tesni, kratki, približno štiristo metrov dolgi zožitvi najnižjega dela doline med Matevžovo domačijo (Trenta 1) in Otokarjevo domačijo (Trenta 4). V dnu grape so inicialna, koluvialna tla z navaljenimi skalami in raztresenimi večjimi balvani. V njenem spodnjem delu, nekako pod 900 metrov nadmorske višine, jo deloma pokriva redek gozd, v katerem so prevladujoče toploljubne drevesne vrste črni gaber (*Ostrya carpinifolia*), mali jesen (*Fraxinus ornus*) in vrbe (*Salix* spp.) ter bukev (*Fagus sylvatica*), alpski nagnoj (*Laburnum alpinum*) in redke-

je rušje (*Pinus mugo*). Drevje je manjše rasti, večinoma pri tleh tipično ukrivljeno in poškodovano od vsakoletnih snežnih plazov, ki so lahko zdaj v sicer redkih s snegom bogatih zimah tudi velikih razsežnosti.

Nahajališča Jacquinovega ranjaka so na nadmorski višini od 740 metrov do 835 metrov, to je okrog 250 metrov nad dnom doline. Najprej sam, kasneje skupaj z Igorjem Dakskoblerjem sva ga našla na treh mestih. Na vseh je raslo po nekaj rastlin, nekatere v kar razsežnih grmičkih. Največji je meril približno 80 x 50 centimetrov in imel več kot deset cvetnih stebel. Skupno število opaženih rastlin je sicer težko oceniti zaradi goste rasti grmičkov in prepletenosti korenin, vendar menim, da gre za vsaj dvajset

Bogato cvetoči večji grmiček Jacquinovega ranjaka v maju. Foto: Amadej Trnkoczy.

rastlin. Populacije na vseh nahajališčih so vitalne. Povsod je ranjak rasel na podobnih, odprtih mestih na razmeroma ustaljenih peščenih oziroma skalnatih in suhih tleh v družbi s srčastolistno mračico (*Globularia cordifolia*), nožničnolistno šmarno deteljo (*Coronilla vaginalis*), navadno nokoto (*Lotus corniculatus*), žarkasto košeničico (*Genista radiata*), reso (*Erica carnea*), dlakavim slečem (*Rhododendron hirsutum*) in drugimi vrstami v grapi, kot na primer vrbovolistnim primožkom (*Buphthalmum salicifolium*), močvirskim ciprjem (*Epilobium dodonaei*), gorskim vrbovcem (*Epilobium montanum*), navadno kozjo deteljo (*Lembotropis nigricans*) in temnordečo močvirnico (*Epipactis atrorubens*). Med njimi so nekatere zelo alpske, kot je na primer slečnik (*Rhodothamnus chamaecistus*), druge bolj sredozemske, kot na primer drobnolistni lan (*Linum tenuifolium*) ali redke, kot sta travnolistni grintavec (*Lomelosia graminifolia*) in pernatolistna vijolica (*Viola pinnata*). Zanimivo je, da sem ob drugem

obisku grmičkov, ki sem jih našel najprej in ki so bili takrat šele v začetnem obdobju cvetenja, doživel presenečenje. Nadejal sem se, da bodo v polnem cvetu in zato prava poslastica za vsakega fotografa. A jih je na žalost dodobra popasla srnjad, medtem ko je spremljevalnim rastlinam prizanesla. Nežni listi Jacquinovega ranjaka pač niso ušli njenim očem. A popaseni grmički so se do začetka julija že lepo obrasli.

Jacquinov ranjak običajno zlahka ločimo od pravega že po barvi cvetnih glav. Avtorji v literaturi navajajo več barvnih odtenkov: od svetlo rožnatega, rdečkastega, mesno rdečega do purpurnega. Pravzaprav so cvetovi v osnovi belkasti in prepleteni s številnimi purpurnimi žilami, ki od daleč dajejo cvetovom rožnato rdečkast videz. A tudi nekatere

Grmiček Jacquinovega ranjaka, ki ga je nekaj dni kasneje popasla divjad. Fotografiran v začetni fazi cvetenja.

Foto: Amadej Trnkoczy.

Rastišče Jacquinovega ranjaka.

Rastlina je julija v plodu.

Foto: Amadej Trnkoczy.

oblike pravega ranjaka lahko cvetijo rdečkasto in zato barva cvetov sama po sebi ni vedno jamstvo za zanesljivo določitev. Listi so sicer pri obeh vrstah lihopernati in podobni, a so pri Jacquinovem ranjaku sestavljeni iz več parov lističev ((5)7-15) kot pri sorodniku (2-7) (Fischer in sod., 2005). Vršni lističi so bolj ali manj enako veliki kot stranski in ne opazno večji, kot je to običajno pri pravem ranjaku. Listi in stebela so dolga, srebrno dlakavi, najbolj izrazito po robu lističev. Časni zobci so podaljšani in skoraj tako dolgi kot cev cvetov. Pravi ranjak pa ima

bistveno krajše in trikotne. Vsi nadzemni deli Jacquinovega ranjaka so mehki in nežni, mehki listov pravo nasprotje pa so prizemni deli rastline, ki so močni in oleseneli. Krepke so tudi korenine.

Jacquinov ranjak si v naravi najlažje ogledate v montanskem pasu na Krasu in drugje v slovenskem

Primorju, lahko pa obiščete tudi alpski vrt Juliana v Trenti. Tam raste že iz časov Bois de Chesnea (Praprotnik, 2012). Od kje je bil prinesen v vrt, nisem uspel ugotoviti. Po vsej verjetnosti so ga nabrali, tako kot večino drugih toploljubnih vrst, ki rastejo v vrtu, nekje na Krasu ali na robu Trnovskega gozda ali Nanosa. Letos je v Juliani cvetel zelo bogato.

Glavičasto socvetje Jacquinovega ranjaka.
Dobro so vidni podaljšani, rdeče rjavi čašni zobci.
Foto: Amadej Trnkoczy.

Literatura:

- Aeschmann, D., Lauber, K., Moser, D. M., Theurillat, J. P., 2004: *Flora Alpina 2*. Bern, Stuttgart, Wien: Haupt Verlag, 1188 str.
- Čušin, B., 2006: *Rastlinstvo Breginjskega kota*. Ljubljana: Založba ZRC, 198 str.
- Fischer, M. A., Adler, W. K., Oswald, K., 2005: *Exkursionsflora für Österreich, Liechtenstein und Südtirol*. Linz: LO Landesmuseen, 1391 str.
- Jogan, N., ur., 2001: *Gradivo za Atlas flore Slovenije*. Miklavž na Dravskem polju: Center za Kartografijo favne in flore, 443 str.
- Lona, C., 1952: *La flora delle Alpi Giulie nell'Orto botanico alpino »Juliana« di Alberto Bois de Chesne*. Atti del museo civico di storia naturale di Trieste, 18: 125–264.
- Martinčič, A., Wraber, T., Jogan, N., Podobnik, A., Turk, B., Vreš, B., Ravnik, V., Frajman, B., Strgule Krajšek, S., Trčak, B., Bačič, T., Fischer, M. A., Eler, K., Surina, B., 2007: *Mala flora Slovenije. Ključ za določanje praprotnic in semenk*. Četrta, dopolnjena in spremenjena izdaja. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije, 967 str.
- Mezzena, R., 1986: *L'erbario di Carlo Zirnich (Ziri)*. Atti del museo civico di storia naturale di Trieste, 38 (1): 1–519.
- Paulin, A., 1902: *Schedae ad Floram exsiccata Carniolicam 2. Centuria III et IV. Beiträge zur Kenntnis der Vegetationsverhältnisse Krains II*. Ljubljana: Otto Fischer, str. 105–214.
- Poldini, L., 2002: *Nuovo Atlante corologico delle piante vascolari nel Friuli Venezia Giulia*. Udine: Università degli studi di Trieste, 529 str.
- Praprotnik, N., 2012: *Alpski botanični vrt Juliana in sezname rastlin*. Scopolia, 75: 1–111.

Zahvala

Prisrčno se zahvaljujem Tinki Bačič za podatke o virih pojavljanja Jacquinovega ranjaka v dolini Vrat in za pregled herbarija LJU ter Igorju Dakskoblerju za pobudo, pomoč pri pisanju članka in druženje na terenu.